

me fi Şerhi'l-Mukaddime adlı şerhin hâşiyesidir (yazmaları için bk. a.g.e., II, 747). 6. *Hâşiye 'ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* (*Teysirü'l-me'tâlibi's-seniyye bi-keşfi esrâr-i'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*). Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin Hz. Peygamber'in hayatına ve şahsiyetine dair kaleme aldığı eserin hâşiyesidir (yazmaları için bk. Karatay, III, 272-274; Abdullah Muhammed el-Habeşî, III, 1972). Bazı kaynaklarda bu eser şerh olarak da anılmaktadır. 7. *Hâşiye 'alâ Tuhfeti'l-muhtâc*. İbn Hacer el-Heytemî'nin fıkıhla ilgili eserinin hâşiyesidir (yazmaları için bk. a.g.e., III, 1923).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1897; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eser*, II, 199, 203, 223, 287, 358, 406; III, 174-177; Kâdirî, *Neşrü'l-me'sânî*, II, 219; Brockelmann, *GAL*, II, 420; *Suppl.*, I, 681; II, 443; *İzâhu'l-mek-nûn*, II, 54, 543, 704; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 761; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetraf*, s. 200-201; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 272-274; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, II, 763; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 357-358; Hüseyin b. Kâsım b. M. en-Nuaymî – Hamza b. Hüseyin b. Kâsım en-Nuaymî, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-'Arabî*, Cidde 1422, VI, 241; Abdulah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzâbi 1425/2004, II, 747, 1107, 1262; III, 1923, 1972, 2132; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Alimleri*, Ankara 2006, s. 227; a.mlf. – Fuâd ez-Zâkirî, “Şebîrâmelîsî”, *Mv.AU*, XIV, 176-179.

ABDULLAH KAHRAMAN

ŞEBRÂVÎ (الشبراوي)

Abdullah b. Muhammed
b. Âmir eş-Şebîrî el-Ezherî
(ö. 1171/1758)

Ezher şeyhlerinden, âlim,
şair ve edebiyatçı.

1091 (1680) yılında Kahire'de doğdu. İlim ehli saygın bir aileye mensuptur. Dedesinin doğum yeri olan Menûfiye vilâyetindeki Şebîr köyünden dolayı Şebîrî nisbesiyle anılır. Zebîdî'nin bu şekilde kaydettiği yerin adını Muhammed Remzî, Şübrâ diye zikretmekte ve bazı kaynaklarda nisbesi Şübrâvî olarak da geçmektedir. İlk öğrenimini dedesinden ve babasından aldı. Hocalarının isimlerini sıralayıp her biri hakkında bilgi verdiği *Fehrese* adlı eserinde belirttiğine göre henüz on yaşında iken Ezher şeyhi Muhammed b. Abdullah el-Harâşî'den hadis okuyup *Kütüb-i Sitte* icâze-ti aldı. Diğer âlimlerden hadis, fıkıh, kelâm, usul, mantık ve edebiyat dersleri gördü. Aynı eserde verdiği bilgilerden hocaları arasında en çok Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Huleyfi'den faydalandığı an-

laşılmaktadır. Ezher şeyhi ve Mâlikî âlimi İbrâhim b. Mûsâ el-Feyyûmî vefat edince onun yerine Şebîrî getirildi (1137/17-25), böylece bu mevki Mâlikîler'den Şâfiîler'e geçmiş oldu (Cebertî, I, 296). Şebîrî'nin o dönemdeki en büyük Şâfiî âlimleri arasında yer aldığı, cömertliğiyle tanındığı ve değerli kitapları toplamaya düşkün olduğu bildirilmektedir. Vezir Ahmed Paşa Mısır valiliğine geldikten kısa bir müddet sonra Şebîrî ile arasında samimi bir münasebet gelişti. Şebîrî her cuma valinin yanına giderek kendisiyle görüşür, vali de onun hutbelerini dinlerdi. Şebîrî'den ders alanlar arasında kendisinin takdire andığı (*Fehrese*, s. 91) Mısır Valisi Köprülü Abdullah Paşa ile Ömer b. Ali b. Yahyâ et-Tahlâvî, Ali b. Şemseddin el-Hudârî, Ahmed el-Arûsî, Şeyh ez-Zemzemî el-Mekî gibi isimler zikredilmektedir. 6 Zilhicce 1171'de (11 Ağustos 1758) Kahire'de vefat eden Şebîrî, Ezher Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Mücâvirîn Kabristanı'na defnedildi. Abdurrahman el-Cebertî, Şebîrî'nin özellikle Ezher şeyhi olduktan sonra yürüttüğü öğretim ve telif çalışmalarındaki başarıları sayesinde halk, ulemâ ve yönetici kadro nezdinde büyük itibar ve nüfuz kazandığını, onun yönetimi sırasında Ezher öğrencilerinin davranışlarına tam bir disiplinin hâkim olduğunu kaydederek (*'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 297).

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-İthâf bi-hubbi'l-esrâf*. Sekiz bölümden oluşan, müellifin kendisine ve bazı Ehl-i beyt mensuplarıyla başka şairlere ait manzumelerle zenginleştirilen eserde Ehl-i beyt'in kısaca hayatları ve faziletleri hakkında bilgi verilmekte, sahâbîlerin Ehl-i beyt'e saygı duyduğu anlatılmakta, bu arada âyet ve hadislerle de yer verilerek Ehl-i beyt'i sevmenin önemi vurgulanmaktadır. Ardından Kerbelâ Vak'ası, Yezîd'e lânet okumanın hükmü ve Hz. Hüseyin'in başının defnedildiği yerle ilgili görüşler üzerinde durulmaktadır. Kitabın çeşitli baskıları yapılmıştır (Kahire 1316 [bu baskının kenarında Abdülkâhîr el-Fâkihî'nin *Hüsnu't-tevessül fi âdâbi ziyâreti efdali'l-rusûl* ve Celâled-din es-Süyûtî'nin *Kitâbü İhyâ'i'l-meyt bi-fedâ'ili Ehl-i-beyt* adlı eserleri de bulunmaktadır], 1317, 1318; Kum, ts.). 2. *'Unvânü'l-beyân ve büstânü'l-ezhân ve mec-mû'u neşâ'ih fi'l-hikem*. Mensur ve manzum sözlerden derlenen bir ahlâk ve nasihat kitabı olup Maarif Nezâreti tarafından okullarda okutulmak üzere 1290'da (1873) Matbaa-i Âmire'de basılmış, eserin başka baskıları da yapılmıştır (Kahire 1251,

1275, 1282, 1287, 1300, 1305, 1317; Bağdat 1257). 3. *Şerhu's-şadr bi-gazveti Bedr*. Müellif, 1164 (1751) yılında Vali Abdullah Paşa'nın isteği üzerine yazdığı eserin ilk şeklinde Bedir Gazvesi'ne katılan sahâbîler hakkında bilgi vermiş ve menkıbelerini anlatmış, daha sonra esere Mısır'ın tarihine dair mâlûmat ve Ali Paşa dönemine kadar Mısır valiliği yapanlarla ilgili kısa bilgiler eklemiştir (Kahire 1297, 1303, 1305). 4. *Fehresetü 'Abdillâh eş-Şebîrî*. Şebîrî, yine Köprülü Abdullah Paşa'nın talebi üzerine eseri 1142 (1729-30) yılında kaleme aldığı belirittikten sonra kendisinin ve on hocasının hangi âlimlerden hangi kitapları okuduğunu anlatmakta, hâtimede birçok Mısırlı âlimin vefat tarihini sıralamakta ve bazıları hakkında bilgi vermektedir. Muhammed ez-Zâhî, Paris Millî Kütüphanesi'nde bulunan 2120 numaralı mecmua içindeki yazmasına dayanarak eseri *el-Mevrid*'de yayımlamıştır (bk. bibl.). 5. *Menâ'ihu'l-elâf fi medâ'ihu'l-esrâf* (*Divân*) (Bulak 1282, 1302, 1306, 1314). 6. *Hamîlü zecel* (Bulak 1290). 7. *el-Manzûmetü's-Şebîrîyye fi'n-naḥv*. Bir ders kitabı olup çeşitli baskıları yapılmıştır (Kahire 1276, 1296, 1297, 1303, 1314, 1323). Eser Muhammed b. Muhammed b. Mansûr, Süleyman b. Ahmed, Ömer b. Ali et-Tahlâvî el-Mâlikî ve Abdülkâdir b. Muhammed el-Meccâvî tarafından şerhedilmiştir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 391). *ed-Dürrü'n-naḥviyye 'ale'l-Manzûmeti's-Şebîrîyye* başlığını taşıyan son şerh basılmıştır (Cezayir, ts.). 8. *'Arûsü'l-âdâb ve ferḥatü'l-elbâb*. Ahlâkî güzel-leştirmenin yolları, bazı şairlerin hal tercümeleri ve şiirlerinden örneklerle cömertlik, dostluk gibi konuları içermektedir (Zeydân, III, 289). Şebîrî'nin diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu's-Şebîrî 'ale'r-Risâleti'l-vaz'îyye* (Adudüddin el-İcî'nin mantığa dair kısa risâlesinin şerhidir, bk. *İzâhu'l-meknûn*, I, 566; Habeşî, II, 984), *el-'İkdü'l-ferîd fi'stinbâti'l-hakâ'ik min kelimâti't-tevhîd*, *el-İstiğâsetü's-Şebîrîyye*, *Telhîşü'l-aḳide*, *Naẓmü esmâ'i buḥûr* (*ebḥur*) *i's-şîr ve eczâ'ihâ*, *el-Menhelü'l-mevrûd fi şerhi Kaşideti İbn Mes'ûd*, *Nüzhetü'l-eḥşâr fi rekâ'iki'l-eş'âr* (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 362-363; *Suppl.*, II, 391).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcül-'arûs, “şbr” md.; Şebîrî, *Fehrese* (nşr. Muhammed ez-Zâhî, *el-Mevrid* içinde), XI/4, Bağdad 1403/1982, s. 89-112; Murâdî, *Silkü'd-dürr*, III, 107; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 275-278, 295-297, 338; Serkis, *Mu'cem*, I, 1098-1099; Brockelmann, *GAL*, II, 362-363; *Suppl.*, II, 288, 390-

391; *İzâhu'l-meknûn*, I, 566; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 274; M. Abdullah İnân, *Târîhu'l-Câmi'i'l-Ezher*, Kahire 1378/1958, s. 145; Muhammed Remzî, *el-Kâmûsü'l-coğrâfi li'l-bilâdi'l-Mısrıyye*, Kahire 1958, III, 219; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, s. 1065-1066; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 289-290; Muhyiddin et-Tu'mî, *en-Nûrû'l-ebeher fi'taba-kâtî şüyûhi'l-Câmi'i'l-Ezher*, Beyrut 1412/1992, s. 81; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-sâmil*, III, 358-359; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşi*, Ebûzabî 1425/2004, II, 984; III, 1889; Muhammed el-Kâdirî – Muhammed Melşûş, *Fihrisü'l-ma'tbu'âtî'l-haceriyye el-Magribiyye*, Dârülbeyzâ 2004, s. 136; M. Abdülâlm Hüseyn, "eş-Şeyhu'l-İmâm 'Abdullah eş-Şebrâvî", *el-Ezherü's-şertfî fi'idhi'l-elfî*, Kahire, ts. (el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-âmme li'l-kitâb), s. 241; Abdülmün'im el-Hafâcî – Ali Ali Subh, *el-Hareketü'l-ilmıyye fi'l-Ezher fi'l-karneyni't-tâsi' aşer ve'l-işrîn*, Kahire 2007, s. 108-123.

MUSTAFA ÇAĞRICI

ŞEBSAFÂ KADIN KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVIII. yüzyıl sonlarında
inşa edilen külliye.

Unkapanı'nda Atatürk Bulvarı üzerinde yer almaktadır. I. Abdülhamid'in kadınlarından Fatma Şebsafâ Hatun tarafından oğlu Şehzade Mehmed'in anısına 1202 (1788) yılında yaptırılan külliye cami, sıbyan mektebi, dükkânlar ve iki çeşmeden oluşmaktadır. İnşa edildiği dönemde bir set üstünde yer alan cami zaman içinde cadde kotunun yükselmesiyle alçakta kalmıştır. Arazinin eğimine uygun biçimde kademelendirilen avlu duvarındaki iki girişten Atatürk Bulvarı üzerindeki mermer anıtsal kapı yuvarlak kemerli olup birer pilastır ve sütunla şekillenmiş, silmelerle profilendirilmiştir. Hacıkadın caddesi üzerindeki yuvarlak taş kemerli diğer kapı ise kotun yükselmesi sonucu gömülmüştür. Buradan birkaç basamakla içinde küçük bir hazîrenin bulunduğu avluya ulaşılır.

Yüksek bir mahzenin üstünde yer almasından dolayı girişin çift yönlü merdivenle sağlandığı cami barok üslûplu olup taş ve tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Volütlü başlıklara sahip beş mermer sütunla doğu yönünde bir pâyenin taşıdığı yuvarlak tuğla kemerler son cemaat yerini biçimlendirir. Taşıyıcı sistemin batı yönünde duvara gömülü bir sütuna bağlanarak devam etmesine rağmen doğu duvarı masiftir. Bu beş gözlü açıklık günümüzde cam ve madenî malzemeyle kapatılmıştır. Orta akstaki silmelerle profilendirilen kemerli açıklıktan son cemaat yerine geçiş sağlanır. Bu bölümün üstündeki kat hünkâr

mahfili şeklinde değerlendirilmiştir. Yapı, son cemaat yerinin bir bütün olarak algılanmasını sağlayan bu mimari tasarımın ilk örneklerindendir. Mahfil mekânının ön cephesi dikdörtgen formlu, taş söveli, alternatif tuğla ve taş kemerli beş pencereyle şekillenmiş, aynı karakterdeki tuğla kemerli birer pencere ile yan cepheler değerlendirilmiştir. Yapının üst örtüsünü oluşturan tromplu kubbe sekizgen kaideye oturan on altı pencereli dairevi kasnak üzerinde yükselir. Sekizgen kaidenin tromplar arasında kalan yüzeylerine yuvarlak tuğla kemer içerisine alınan ikiz pencereler açılmış, köşelere yuvarlak formlu, kubbeli birer ağırlık kulesi yerleştirilmiştir. Yapının zemin katında kullanılan kesme taş malzeme mahfil katından başlayarak yerini taş-tuğla alması örgüye bırakmış, mihrap cephesinde mahzene girişin sağlandığı bodrum katı taştan kaba yontu olarak ele alınmıştır. Yapiya ait eski fotoğraflar, alması örgünün kullanıldığı mahfil katından başlayan üst bölümün sıvalı olduğunu, ayrıca tromplar arasındaki yüzeyleri hareketlendiren ikiz pencerelerin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Caminin cepheleri farklı malzeme kullanımı, açılan çok sayıda pencere ve yüzeyleri bölümlendiren silmelerle hareketlendirilmiştir. Aynı özellikteki doğu ve batı

cepheleri biri mahzen katının bitiminde, diğeri mahfil katının başlangıcında olmak üzere iki silmeyle üç bölüme ayrılmıştır. Mahzen katı bu cephelerde üçer küçük pencereyle dışa açılır. Bu katın üzerindeki bölüm dikdörtgen formlu, şebekeli, taş söveli ve kemerlidir; en üst bölümde ise tuğla kemerli, taş dışlıklı dörder pencere bulunmaktadır. Köşelerde birer pilastırın sınırlandığı, üç silmeyle dört bölüme ayrılan mihrap cephesinin en alt bölümü, mahzenin kapısı ve iki yanda birer penceresi olmak üzere tuğla kemerli ve şebekeli üç açıklıkla değerlendirilmiştir. Bu katın üzerinde mihrap nişinin çıkıntılı biçimde ele alındığı iki bölümden üstteki, nişin iki yanına yerleştirilen dikdörtgen formlu, şebekeli, hafifletme kemerli birer pencereyle şekillenmiştir. Son bölümü ise mihrap üstündeki tuğladan yuvarlak bir pencereyle iki yana yerleştirilen tuğla kemerli, taş dışlıklı birer pencere oluşturur.

Harime giriş son cemaat duvarının ortasında yer alan mermer söveli, yuvarlak kemerli kapıyla sağlanmakta olup silmelerle profilendirilen kemerin kilit noktasına akant yaprağı, üzerine ise inşa kitâbesi yerleştirilmiştir. İki yanı simetrik biçimde dikdörtgen formlu, şebekeli birer pencere ve mihrap nişiyle değerlendirilen son cemaat yerinde eksendeki kapı ile harime geçilir. İçeride iki yanda birer sekiyle yükseltilmiş müezzin mahfili yer alır. Mahfilin sağındaki kemerli kapıdan basamaklarla hünkâr mahfiline ulaşılır. Üç aynalı tonoz ve üç kubbeli üst örtü, profilili başlıklara sahip dört mermer sütun tarafından taşınan kemerlere oturmakta, doğu duvarında bir nişin yer aldığı mahfil harime üç kemerle açılmaktadır. Harim, mermer söveli alt pencerelerle son devirlerde vitrayla renklendirilen üst pencerelerden sızan ışıkla aydınlık bir görünüme sahiptir. Mekânı değerlendiren bitkisel kalem işi süsleme ve yazılar son döneme ait olup barok üslûba özgü orijinal kompozisyonu yansıtmaktadır. Birer pilastırın sınırlandığı mihrabın alınlığı profilendirilmiş, yuvarlak formlu nişi perde motifiyle değerlendirilmiştir. Dört sütun üzerine oturan çokgen külâhlı ahşap minber yenidir. Mermer işçiliği ve süslemesi mihraba benzeyen vazaz kürsüsü doğu duvarı üzerinde yer almaktadır. Kuzeybatı yönündeki taş minarenin yüksek kürsüyü takip eden kısa pabuçluk üzerinde uzanan sade gövdesi şerefede altında görülen kalın dişli bezemeye hareketlenir. Şerefede korkuluğu çizgisel mo-

Şebsafâ Kadın Camii – Zeyrek / İstanbul

